

Vesilahden seudun ja Turun kaupungin yhteydet 1600-luvulla

FT Veli Pekka Toropainen

Kirjoittaja on Suomen Sukututkimusseuran tutkijajäsen ja Turun yliopiston Arkeologian ja Suomen historian tutkija, joka on erikoistunut Turun 1600-luvun historiaan.

Ruotsin valtakunnassa oli varsinaisen emämaan ja Suomen puolella 1600-luvulla kolme kasvukeskusta, jotka päihittivät koollaan muut kaupungit. Tukholma kasvoi luonnollisesti muita kaupunkeja nopeammin ja sen väkiluku kahdeksankertaistui vuosisadan kuluessa 80 000 asukkaaseen. Toiseksi ja kolmanneksi suurimman kaupungin asemaan ylsivät Turku ja Göteborg, jotka ohittivat toisensa väkiluvussa vuorotellen. Turun väkiluku nousi vuosisadan noin 2 500 asukkaasta noin 7 000 asukkaaseen. Valotan tässä artikkelissa sitä, mistä väestöä muutti kaupunkiin, Akaan, Lempäälän, Pirkkalan ja Vesilahden osalta. Tämä artikkeli perustuu toistaiseksi keräämiini noin 12 000 oikeusjuttuun 1600-luvun Turusta.

Tapulikaupunki Turku

Turkulaisten syntysijoja ja kauppasuhteita Vesilahden seudulle on etsittävä kaupungin raastuvanoikeuden ja sen tutkivana alioikeutena toimineen kämnerinoikeuden pöytäkirjoista, sillä turkulaisten syntymäpaikkoja ei merkitty vielä 1600-luvulla säännönmukaisesti mihinkään lähteeseen. Niitä mainitaan ainoastaan oikeuspöytäkirjoissa. Siksi kaupunkilaisista tavoitettavat tiedot eivät myöskään kata kategorisesti kaikkia heidän elämänsä osa-alueita vaan ainoastaan ne, jotka vaativat oikeuden eteen tulemista, lähinnä velka- ja riita-asiat sekä rikokset ja rikkomukset. Keskityn tässä artikkelissa kämnerinoikeudesta saataviin tietoihin.

Turulla oli tapulioikeudet eli kaupunki sai käydä ulkomaankauppaa. Näihin oikeuksiin kuului laaja kaupungin markkina-alue, jolta porvaristo sai hankkia tuotteita, joita se sitten laivasi Ruotsin valtakunnan tai ulkomaiden satamiin. Turun markkina-alue ulottui Uudeltamaalta Hämeeseen, Keski-Suomeen ja Satakuntaan. Tässä artikkelissa käsiteltävät pitäjät kuuluivat siten Turun privilegioihin, mitä tuli alueella pidettäviin markkinoihin. Porvaristo varmastikin houkutteli markkinoilla käydessään pitäjien nuorisoa palvelukseen kaupunkiin, jossa oli jatkuvasti vajetta rengeistä, piioista ja sotamiehistä, joita porvariston oli varustettava valtakunnan sotapalvelukseen.

Turun porvaristo ei ollut yhtenäinen ryhmä, vaan siihen kuului eri asemassa olevia perheitä. Huipulla olivat kaupungissa asuneet korkeat virkamiehet hovioikeudesta, lääninhallituksesta, akatemiasta ja tuomiokapitulista. Heidän lisäksi kaupungin kermaan kuuluivat lähes poikkeuksetta ulkomaalaisyntyiset rikkaat kauppiat. Heidän alapuolelleen sääty-yhteiskunnassa sijoittuivat tavalliset kotimaankauppaa käyneet porvarit ja käsityöläiset. Näistä ryhmistä varakkaimmat palkkasivat eniten väkeä. Taloudessa saattoi olla 15-20 palkollista, mutta pienporvareilla vain renki tai piika.

Kaupunkilaiset puhuivat äidinkielenään pääasiassa suomea, ruotsia, saksaa, hollantia, englantia ja skottia. Suomen osaaminen riitti palveluspaikan saamiseen kaupungista, mutta näyttää siltä, että myös ruotsia omaksuttiin jonkin verran kaupungissa asuessa. Tämä ei ollut kuitenkaan välttämätöntä, sillä esimerkiksi isäntäperheen ja Vesilahdelta tulleen piian välissä saattoi olla

isäntäperheen luottopalvelija, joka ohjasi tulijaa talon tavoille ja töille ilman, että hän olisi ollut paljonkaan suorassa kosketuksessa vaikkapa emäntänsä kanssa. Virkakielenä oli ruotsi, mutta oikeudessa jutut käsiteltiin asianosaisten äidinkielellä väärinymmärrysten välttämiseksi ja puheet ainoastaan merkittiin pöytäkirjoihin ruotsilla. Hämäläinen pärjäsi siis Turussa vallan mainiosti. Ja olihan kaupungissa varmasti ainakin pienporvaristoa, joka oli asettunut itsekin sinne palveluskuntansa kotipitäjästä.

Joka tapauksessa kaupungissa oli kerralla sen noin neljän sadan porvarisperheen ja lisäksi virkamiesperheiden palveluksessa ehkä varovaisen arvion mukaan noin 400-800 piikaa ja renkiä, imettäjää ja kauppapalvelijaa, laivamiestä ja pyykkäriä. Tähän ryhmään kuului suurin osa Vesilahden seudulta tulleista maaltamuuttajista. En käsittele tässä artikkelissa tarkemmin mahdollista porvaristoa, joka asettui Turkuun, sillä lähteiden kerääminen on tältä osalta vielä kesken. Mainitsen kuitenkin seuraavaksi joitakin esimerkkejä oikeusjuttujen antamista tiedoista.

Kaupungin ja maaseudun tiivistä yhteyttä osoittavat myös näiden alueiden asukkaiden väliset avioliitot. Porvaristyttäriä avioitui maalle ja porvarinlesken nainut mies sai lesken edellisen miehen porvarisoikeudet, joten uusia yrittäjiä kaupunkiin saapui tätä kautta. Aina aiheet eivät kuitenkaan onnistuneet, ja esimerkiksi heinäkuussa 1675 turkulainen Valborg Grelsdotter vaati 20 kuparitaalarin korvausta Vesilahden Hakinmäen ratsumieheltä Jakob Mickelssonilta majoituksesta niiltä 13 viikolta, jotka tämä oli oleskellut Valborgin luona kolmen veljensä kanssa riiatessaan Valborgia. Kun kumpikaan ei lopulta halunnut avioliittoa, eivätkä he olleet maanneet toisiaan, määrättiin ratsumies maksamaan Valborgille 12 taalaria.

Kun Turussa oikeusasteissa tai maaseudun kihlakunnanoikeudessa käyty oikeusjuttu koski perintöä, merkittiin pöytäkirjaan kaupunkilaisten ja maalaisten sukulaisuussuhteita. Esimerkiksi Lempäälän Sotavallan talollinen Jöran Knutsson vannoi tammikuussa 1673, ettei hän ollut velkaa sitä 20 taalaria, jota Gabriel Mattsson Bronnerus vaati häneltä perunkirjoituksen mukaan. Jöran vapautettiin siten Bronneruksen ja tämän vaimon velipuolen edesmenneen Henrik Vähätuvan lesken Brita Jöransdotterin vaateesta. Vaikka oikeusjutussa ei mainitakaan suoraa sukulaisuutta, on se mahdollista selvittää maaseudun verotuslähteiden avulla.

Yksittäinen tapahtumakin voi kertoa sukulaisuudesta. Kämneri syytti helmikuussa 1662 Henrik Jakobsson Tunnebindaren vaimoa Karin Påvalsdotteria siitä, että tämä oli ostanut tulliportilla kaksi kuormaa viljaa, mikä oli vastoin maistraatin antamaa etukauppakieltoa, sillä tavarat piti viedä ensin torille kaikkien ostettavaksi. Vaimo oli kuitenkin mennyt tulliportille isäänsä Pirkkalan Topparinkylän talollista Påval Mårtenssonia vastaan ja maksanut tämän kuormien sekä kruununviljojen tullimaksut, joten hänet vapautettiin syytteestä.

Velkojen periytyessä sukulaisille mainitaan lähteissä niiden maksajaksi määrätty lähiomainen. Helmikuussa 1671 oikeudessa osoitettiin, että edesmennyt porvarisvaimo Margareta Henriksdotter Tyskelä oli antanut ennen kuolemaansa kuusi kymmenen markan ploodua Jöran Sigfridssonille, jotta tämä ostaisi niillä vaatteita. Kun Jöran oli kuollut, oli hänen veljensä

Henrik Sigfridsson Pirkkalan Naistenmatkasta perinyt hänet. Henrikin tuli maksaa rahat takaisin.

Kauppasuhteita

Turun markkina-alueen talonpojilla oli runsaasti suhteita kaupunkiin. Maaseudun markkinoille tulevat kauppiaat ostivat kaikkea ruokatavaroista eläviin hevosiin, nautoihin ja pukkeihin, tervaan ja tuoheen sekä polttopuihin. Talonpojat ostivat puolestaan kauppiailta ja käsityöläisiltä pääasiassa suolaa, rautaa, kankaita ja kattoiloita sekä pistooleja, miekkoja ja satuloita varustamilleen ratsumiehille.

Koska talonpojilla ei ollut käteistä tavaroiden maksamiseen, kehittyi kaupunkilaisten ja heidän välilleen velkajärjestelmä, jota kutsuttiin majamiehisyudeksi. Sama talonpoika myi pääosan tuotteistaan aina samalle porvarille ja majoittui tämän taloon vieraillessaan kaupungissa. Porvarit antoivat talonpojille tavaroita velaksi, ja niitä maksettiin takaisin vähitellen vuosien saatossa. Kun velkasumman suuruudesta ilmeni ristiriitaa, selvitettiin asia oikeudessa. Porvaritkaan eivät aina maksaneet ostoksiaan käteisellä tai vaihtotuotteilla, vaan hekin jäivät talonpojille velkaa. Velat pantiin usein maksuun, kun maatilalla vaihtui isäntä. Esimerkiksi Vesilahden Kuusijoen Klemet Nilsson Rossen tuomittiin tammikuussa 1640 maksamaan edesmenneen isänsä porvari Märten Hamulalta ottamat lainat tämän lesken uudelle miehelle Klemet Simoilalle.

Ne, jotka halusivat poikansa koulutettavaksi Turussa, solmivat vuokrasopimuksen jonkin porvarin kanssa lapsen asunnosta ja elatuksesta. Siten Pirkkalan Nokian kartanon vouti Knut Henriksson oli maaliskuussa 1664 velkaa 18 taalaria Jöran Tyskelän leskelle Kirstin Henriksdotterille. Velka oli ollut alun perin suurempi ja se koostui hänen ostamastaan plyysistä ja postillasta sekä voudin pojan Johanin asumisesta lesken luona. Asunto ja ruoka oli sovittu 33 kuparitaalariksi. Suurin osa velasta oli jo maksettu voilla ja rukiilla ja loppu tuomittiin nyt maksettavaksi.

Kupankäynti oli sallittua ainoastaan kaupungeissa ja markkinoilla tietyinä aikoina. Muu kauppa katsottiin kielletyksi maakaupaksi, joka vahingoitti porvareiden etua. Kaupunginvouti Tegelman valitti lokakuussa 1692, että kruununvouti Anders Rydmanin leski Katarina Ruuth oli ostanut karjaa Akaalta, Janakkalasta, Vesilahdelta ja Sääksmäeltä ja harjoittanut siten kiellettyä maakauppaa porvariston vahingoksi. Leski kielsi harjoittaneensa maakauppaa, mutta saaneensa kolme teurasta kälyltään kruununvouti Henrik Enqvistin vaimolta Anna Gaddelta Lempäälän Viialasta työpalkkoina myssystä ja muusta. Hän oli ostanut lisäksi äitinsä puutarhurimestarin leski Katarina Wiletin talouteen ruoaksi naudan ja kolme lammasta.

Kansa tunsu yllättävän hyvin karjansa sen tuntomerkkien perusteella, vaikka varkaat ja huijarit käyttivät pitkiä välimatkoja säännöllisesti hyväkseen hieroessaan kauppoja. Turkulaisen Matts Larssonin leski Margareta Thomasdotter oli ostanut 12½ taalarilla Vesilahden Rautialan Märten Wellamssonin lehmän syyskuussa 1663. Koska Märtenilta varastettu lehmä piti palauttaa, sai Margareta hakea siitä korvausta Märtenin naapurilta, joka oli myynyt sen hänelle.

Eräs tavallinen ongelmia aiheuttanut kaupan muoto oli hevoskauppa, sillä kauppasummaa ei maksettu heti, ja ostaja saattoi todeta pian kaupan solmimisen jälkeen koko hevosen tarkoituksiinsa kelvottomaksi. Loimaan Vähänperän Grels Mickelsson ja neljä muuta loimaalaista isäntää todistivat syyskuussa 1683, että porvari Knut Paturin vaimolla Elin Henriksdotter Paturilla oli omistuksessaan Grelsille kuulunut hevonen, joka oli kadonnut kaksi viikkoa ennen edellistä juhannusta. Vaimo pyysi jutun käsittelylle lykkäystä, sillä hänen miehensä oli matkustanut heidän ratsuhevosensa kanssa Lempäälään. Vaimo sanoi miehensä ostaneen hevosen kaksi vuotta aiemmin talollinen Henrik Lumiaiselta Lempäälästä.

Knut Paturin vaimo lähetti jatkokäsittelyssä oikeuteen ylioppilas Michael Köppilanderin kertomaan, että Knut Paturi oli matkustanut Lempäälään hankkimaan todisteita hevosen omistuksesta. Todistaja kertoi tunnistaneensa hevosen siitä, että sen oikea takajalka oli hieman kiero ja sillä oli kaksi vaaleaa läikkää, jotka satula oli aiheuttanut. Lopulta hevonen määrättiin palautettavaksi Grelsille.

Eskil Kopparin leski vaati siten maaliskuussa 1652 hevosesta 18 taalaria Lempäälän Erik Jakobssonilta. Tämä sanoi ostaneensa hevosen halvemmalla ja todistajiansa olevan maalla. Leski Lisbeta Mårtensdotter Pinkka puolestaan lupasi tammikuussa 1661 maksaa Lempäälän Kuljun Erik Jakobssonille kymmenen markkaa, jotka puuttuivat vielä hänen edesmenneen miehensä Staffanin ostaman hevosen 30 taalarin hinnasta. Porvari Hans Auvaisen lesken Gertrud Bertilsdotterin hevoskaupan laskun jälkeen todettiin helmikuussa 1662, että hänen tuli maksaa Lempäälän talolliselle Bertil Perssonille vielä viisi taalaria.

Vesilahden Iloisten kylän Henrik Mattsson kertoi helmikuussa 1670, että hän oli myynyt neljä vuotta aiemmin hevosen 22 taalarilla porvari Matts Iloiselle. Porvari vei hevosen heti mukanaan, mutta lähetti sen takaisin kolmen päivän päästä, jonka perästä se kuoli. Matts Iloisen leski Karin Jakobsdotter sai rahat takaisin ja lisäksi 30 taalaria pistooliparista, jonka Henrik oli ostanut.

Kun velat olivat pitkäaikaisia, esiintyi niiden maksamisessa epäselvyyksiä sangen usein. Velat saattoivat olla myös huomattavia, kuten edesmenneen Matts Pederssonin velka. Hänen veljensä Olof Pedersson Akaalta tunnusti toukokuussa 1655, että Mattsin leski oli velkaa 105 kupari taalaria kauppias Grels Wächterelle. Turkulainen vaimo Brita Påukar tunnusti puolestaan helmikuussa 1673 keränneensä edesmenneen äitinsä saatavia 6½ taalaria Vesilahden Onkimäen Erik Mårtenssonilta. Siksi talollinen julistettiin vapaaksi vaimo Britan kälyn vaimo Sara Jöransdotterin vaateesta saada sama lasku maksuun.

Esimerkiksi Auvaisen porvarisperheen kauppa näyttää suuntautuneen pääasiassa Vesilahden tienoille, sillä perheen saatavia ja kauppayhteyksiä sinne mainittiin asiakirjoissa toistuvasti. Tämä oli tavallista, sillä jokaisella porvarilla oli kauppa-alueensa, johon hän oli keskittänyt kauppansa. Tämä saattoi kieliä myös porvarin omasta taustasta, sillä tuttujen talonpoikien kanssa oli ehkä helpompi käydä kauppaa.

Porvari Hans Auvaisen leski Gertrud Bertilsdotter myönsi elokuussa 1667 ostaneensa kahdeksan vuotta aiemmin Lempäälän Kuokkalan talolliselta Markus Erikssonilta hiehon yhdeksällä markalla täällä kaupungissa. Hän oli luvannut toimittaa rahan talollisen tultua

kaupunkiin, mutta jättänyt tekemättä sen. Leski tuomittiin antamaan rahat talolliselle. Auvaisen kauppiasperheen tytär vaimo Anna Larsdotter vaati tammikuussa 1669 äitinsä Gertrud Bertilsdotter Auvaisen puolesta 23 taalaria Lempäälän Herralan Jöran Perssonilta. Hänet määrättiin maksamaan summa velkakirjaan tehdyn merkinnän mukaan.

Lempäälän Virmolan Matts Bertilsson esitti samoihin aikoihin helmikuussa 1669 vuodelta 1664 olevan laskun, jonka mukaan Auvaisen leski Gertrud Bertilsdotter oli hänelle velkaa 21 taalaria. Gertrudin tytär vaimo Anna Larsdotter sanoi, ettei hänen äitinsä tiennyt näistä tavaroista mitään. Matts kertoi lesken pojan Berendt Hanssonin, joka oli hävittänyt ja juonut paljon muutakin äitinsä omaisuutta, saaneen kyseiset tavarat. Oikeus vapautti leski Gertrudin vaateesta ja ilmoitti Mattsille, että tämä sai hakea korvausta pojalta itseltään.

Kauppaa voitiin tehdä myös panttikauppana. Luutnantti Ernest von Nandelstadt Lempäälästä lupasi maksaa syyskuussa 1662 seuraavana talvena puoli tynnyriä maltaista Henrik Pyrrin vaimolle Valborg Eriksdotterille. Hän lupasi maksaa myös kahden taalarin arvoisen tyynyn ja lekkerin. Niiden pantiksi hän jätti oikeudelle pienen kultasormuksen, jossa oli timantti. Vesilahden Onkijoen talollinen Gabriel Mårtensson oli puolestaan pantannut vuonna 1692 toisen omistaman hopeapikarin Turkuun.

Velkasuhteita mainitaan tasaisesti vuodesta toiseen ja vesilahtelaisista Lars Thomasson Nurkki oli vuonna 1666 velkaa Turkuun, ja saman pitäjän Koriston Per Eriksson seuraavana vuonna. Porvari Jakob Mättälän vaimo Brita Henriksdotter tuomittiin maaliskuussa 1667 maksamaan kuusi taalaria Vesilahden Hakkimäen Mickel Olofssonille. Vuonna 1669 Siukalan Anders Mattsson jäi velkaa Turun Mårten Saurun leskelle tämän ostettua hänelle mustaa verkkaa kauppias Henrik Lytkenin puodista. Vuonna 1672 Vesilahden kirkonkylän Hans Persson oli aikeissa maksaa velkansa Turkuun. Vesilahden Silvolan Jöran Nilsson oli puolestaan tupakkakaupoilla Turussa vuonna 1680. Laivamies Jakob Larsson taasen vaati syyskuussa 1686 vaimonsa veljeltä Vesilahden Kahnalan Jakob Nilssonilta kahdeksaa taalaria tai lehmää. Lanko kiisti velan.

Lempäälän talollisilla mainitaan runsaasti kauppayhteyksiä Turkuun. Esimerkiksi Hemminkilän Matts Mårtensson ja Lempäälän Per Persson vuonna 1669, Tolvilan Klemet Jakobsson 1673 ja Kuljun Gabriel Thomasson vuonna 1675 olivat velkasuhteissa kaupunkilaisiin. Vatsalan Lars Jöransson oli puolestaan taannut vuonna 1675 naapurinsa velan, joka hänen tuli suorittaa porvarisvaimo Annika Juustille. Syksyllä 1675 ilmoitettiin, että Kuokkalan talollisen Erik Henrikssonin oli tultava ensimmäisellä rekikelillä vastaamaan Turkuun velastaan.

Myös Pirkkalan isännillä oli vakiintuneet kauppasuhteet porvareihin. Nils Ludvigsson Pirkkalan pitäjämästä määrättiin syyskuussa 1640 maksamaan velkansa ruistynnyri Sagu Jakobin leskelle. Kun hän väitti lisäksi, että hän ja hänen isänsä olivat toimittaneet leskelle kolme tynnyrillistä maltaita maksuksi hänen äitinsä jakkukankaasta, tuli hänen näyttää asia toteen. Porvarisvaimo Valborg Koukkar vaati maaliskuussa 1663 Pirkkalan pitäjän Lars Jakobssonilta tämän vävyn Johan Mattssonin velkaa 50 taalaria. Lars kuitenkin vannoi, ettei hän ollut saanut vävyltään mitään, joten hänet vapautettiin Karinin vaateesta.

Pirkkalan pitäjän Vatjan Henrik Jöransson sopi helmikuussa 1664 antavansa viisi taalaria Påval Äijälän leskelle Brita Persdotterille ja heidän velka-asiansa olisivat sovittu. Påval Äijälän leski Brita Persdotter vaati helmikuussa 1664 saatavaansa myös Pirkkalan Vatjan Jöran Jöranssonin pojalta Erikiltä. Leski ei tosin tiennyt velan määrää, sillä se kuului isälle, joka ei ollut kaupungissa. Lisäksi pojalla mukana ollut vilja ei kuulunut isälle vaan kruunulle veroina. Jöranin veli Henrik Jöransson lupasi saattaa asian veljensä tietoon ja hankkia tämän kaupunkiin. Britaa tosin kiellettiin myymästä takavarikoimaansa ja arviomiesten 15 taalarin arvoiseksi arvioimaa hevosta ennen kuin sen omistaja Pirkkalan Vatjalan Jöran Jöransson saapuisi kaupunkiin. Jöran Eriksson Pirkkalan Messukylästä tuomitiin helmikuussa 1675 maksamaan viisi taalaria edesmenneen Jöran Hengen tyttärelle piika Maria Jöransdotterille.

Sigfrid Olofsson Koukkar kertoi helmikuussa 1674 vaimonsa Valborg Mattsdotterin olleen toukokuussa 1674 eräänä maanantai-iltana veronkantomies Simon Mårtenssonin luona. Vaimo oli vaatinut Pirkkalan Kiimajoen Josef Henrikssonilta tynnyrillistä rukiita, joita tämä ei halunnut tunnustaa olevansa velkaa. Talollinen oli neuvonut vaimoa vaatimaan saataviaan hänen sedältään Kiimajoen Johan Mattssonilta. Vaimo oli mennyt matkoihinsa tämän jälkeen. Kotimatalla vaimo oli sairastunut ja saanut aivan kuin tyriä, joista hän syytti kyseistä talollista, jonka kiinni ottamista Koukkar vaati. Talollinen ja hänen naapurinsa luonnollisesti kielsivät vaimon noitumisen.

Pirkkalan Pöllölän Thomas Kristersson kertoi helmikuussa 1675 myyneensä Tammerkosken markkinoilla Turun porvari Anders Claessonille kaksi lahtinautaa. Kun Thomas oli sitonut eläimet aitaan, oli Turun porvari Jakob Klemetsson Eskola tullut paikalle ja leikannut köydet poikki. Kun hän oli saanut kuulla, että ne kuuluivat Andersille, oli hän kutsunut tätä haukkumilla *kelmi, varas, Pargassmackara ja prållan canss mackaja*. Pargaskorvar eli paraistenmakkarat on yleinen muunpaikkalaisten käyttämä leikkimielinen nimi paraislaisille. Se pohjautuu Paraisten kirkon holvissa olevaan lautaseen, jolla on nähty olevan makkaran, jossa on tikut. Todellisuudessa tässä vaakunassa on kuvattuna Kristus karitsana. Korkealla kynttilöiden mustaamassa holvissa hahmo on muistuttanut makkaraa lautasella.

Pirkkalan Tampereen talollinen Henrik Sigfridsson Eerikkälä oli pyytänyt vaimo Elin Johansdotter Rossilta lainaksi tullirahoja ja saanut niitä kolme taalaria. Elinin toinen mies, kunnianarvoisa ja hyvin oppinut herra Daniel Birckman vaati elokuussa 1683 rahoja. Koska Mickel Arvidsson Pöyhä oli ollut talonpojan mukana pyytämässä rahoja, tuomittiin hänet maksamaan ne.

Oikeus kaupunki-ilmaan

Kaupunkiin ei muutettu noin vain, vaan jokaisen tulijan oli ilmoitauduttava raadille ja saatava sen hyväksyntä. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että ihmisellä piti olla palveluspaikka tai hänen tuli muuten kyetä hankkimaan elantonsa kunniallisesti. Hänellä tuli myös olla asunto kaupungissa. Varsinkin palvelukseen tulleet piiat saattoivat pettyä palveluspaikkansa kuriin ja raskaisiin töihin, sillä joka vuosi heistä useampi lähti kesken pestinsä paikastaan. Useat syyllistyivät tällöin myös varkauteen, sillä he tiesivät, etteivät saisi palkkaansa.

Esimerkiksi Räätäli Erik Helgessonin vaimo Brita Mattsdotter valitti kesäkuussa 1673 vaimo Malin Nilssonin Pirkkalan Penttilästä karanteen hänen palveluksestaan. Leskivaimo Malin kertoi, että hän ei ollut sopinut palkkaa tai ottanut pestiä Britalta, vaan ainoastaan elättänyt itsensä neljä viikkoa työllään tämän luona. Piika Margareta Mattsdotter Pirkkalan Paavolasta tunnusti tammikuussa 1663 ottaneensa pestin Thomas Mårtensson Kubbilta. Koska hän oli lähtenyt ennen aikojaan palveluksesta, tuomittiin hänet maksamaan vuosipalkkansa kymmenen taalaria isännälleen.

Porvari Jakob Kastu valitti huhtikuussa 1689 Vesilahden Kaakilassa syntyneen piikansa Anna Thomasdatterin lähteneen ennen aikojaan palveluspaikastaan ja hävittäneen häneltä tinavadin ja maljan. Piika oli vangittuna ja Kastu vaati tältä korvausta. Piika ilmoitti, että kun hän meni palvelukseen Mikon päivänä, ilmoitti hän heti, ettei hän olisi paikassaan pidempään kuin pääsiäiseen. Kun piika oli valmis vannomaan tämä, eikä varkaudesta ollut todisteita, määrättiin porvari maksamaan hänelle kuusi taalaria puolen vuoden palkkana.

Vesilahden Kostialassa syntynyt piika Beata Claesdotter aiheutti Turun kämnerinoikeudelle päänvaivaa lokakuussa 1692. Beata asui itsellisenä Abraham Härkan lesken luona Uudenkaupungin korttelissa Aninkaisissa. Hän tunnusti menneensä Mikon päivänä 1692 pyöveli Hans Mattsson Tasaisen taloon perimään velkaansa tuopillisesta paloviinaa. Maksuksi hän oli saanut pyövelin vaimolta lihaa ja leipää. Näitä hän ei ollut kuitenkaan syönyt, vaan heittänyt pyövelin pihalla olleelle mustankirjavalle koiralle. Beata myös kielsi juoneensa piiskuri Erik Mårtenssonin kanssa samasta tuopista, sillä hän tiesi hyvin, että se oli kiellettyä miesten kunniantomina pidettyjen ammattien vuoksi.

Kun Beata jäi kiinni kielletystä irtolaisuudesta, syytti kaupunginviskaali Didrich Tegelman kalastaja Henrik Thomassonia Beatan luvattomasta hyysäämisestä. Piikaa ei ollut kirjoitettu missään manttaaliin. Kalastaja sanoi ottaneensa piian arkun luokseen, sillä tämä oli samasta pitäjästä kuin hänen oma vaimonsa. Piika ei ollut kuitenkaan oleskellut hänen luonaan vakituiseen. Kalastaja sai kuitenkin 12 markan sakon raadin kiellon rikkomisesta. Kukaan ei nimittäin saanut oleskella kaupungissa ilman laillista ammattia tai työnantajaa.

Piika Elin Mattsdotter Vesilahden Järvenrannasta kertoi palvelleensa Turussa vuonna 1696 jo edesmenneellä Jöran Josefssonilla. Palkaksi hän oli saanut kaksi paria kenkiä ja neljä kyynärää palttinaa. Palkkaa puuttui vielä kymmenen taalaria. Piika oli lisäksi lainannut isännälle ja emännälle kymmenen taalaria, joten hän vaati kaikkiaan 20 taalaria. Piika sai Jöranin leskeltä Lisbeta Filipssonilta punaisen verkahameen ja keltaisen sarkahameen. Loput kuusi taalaria leski tuomittiin maksamaan rahana.

Porvari Johan Kalima valitti maaliskuussa 1697 satulaseppä Hans Nicklas Johnin lyöneen hänen vaimoan. Sotamiehen vaimo Anna Persdotter, joka oli Vesilahdelta ja oleskellut kolme vuotta Turussa ja ollut itsellisenä Kalimalla edellisestä syksystä, kertoi nähneensä Kaliman vaimolla viisi mustelmaa ja verinaarmun. John sanoi, ettei naisen todistusta voitu kuunnella, sillä hän oli irtain ja tuntematon ihminen. Osapuolet saivat poistua oikeudesta.

Hovioikeuden sihteeri Anders Munster kertoi syyskuussa 1697 jonkun varastaneen hänen kahveristaan yöllä viljaa, jauhoja, kolme leivinuunin täyttä leipiä, hollantilaisen juuston ja

makkaroita. Piika näki aamuvarhaisella Pietilän talossa asuneen itsellisen ikkunalla, aivan kuin hän olisi kurkottanut jotakin ikkunasta. Naisen asunto tarkastettiin ja kaupunginpalvelija löysi häneltä tiirikan, minkä vuoksi Munster antoi pidättää hänet. Tämä piika Lisbeta Henriksdotter kertoi syntyneensä Vesilahdella ja palvelleensa porvari Matts Teetillä ja viimeksi porvari Jöran Hulmilla. Mikon päivästä hän oli ollut ilman palveluspaikkaa ja asunut itsellisenä Pietilän talossa. Varkauden hän kielsi ja sanoi vain avanneensa ikkunan, sillä hänen päätään oli särkenyt. Tiirikan oli hänen mukaansa eräs toinen piika heittänyt hänen arkkunsa.

Suhteita

Turkuun palvelemaan muuttaneet naimattomat nuoret löysivät toisensa ja solmivat avioliiton asettuakseen kaupunkiin tai palatakseen yhdessä maaseudulle. Ruotsin valtakunnassa elettiin 1600-luvulla luterilaisessa teokratiassa, jossa valtio tuki luterilaista kirkkoa kieltämällä muut uskonnot ja määräämällä tarkoin, miten jokaisen tuli osallistua uskonnolliseen elämään. Yhtä lailla kirkko tuki valtiota esittämällä, että hallitsija oli valtakunnassa kuin perheenisä ja talouden pää. Häntä tuli totella huoneentaulun kaavojen mukaan. Häntä vastaan ei saanut asettua, vaan kaikessa tuli olla hänelle kuuliainen.

Kirkko korosti Martti Lutherin mukaan avioliiton merkitystä. Ihmisen suurin tehtävä oli solmia avioliitto, asettua aloilleen harjoittamaan ammattiaan ja kasvattamaan lapsiaan puhtaaseen uskoon palvelemaan valtakuntaa. Vuosisata nieli jatkuvasti erityisesti miehiä, sillä sadasta vuodesta Ruotsi kävi 80 vuotta sotaa, toisinaan jopa kolmella rintamalla. Valtio tuki kirkon otetta ihmisistä ja minkäänlaista seksuaalista vapautta ei suvaittu. Seksi kuului vain avioliittoon.

Maaseudulta tulleet sadat nuoret, jotka saivat avioliiton ulkopuolisessa suhteessa lapsen, rikkoivat tätä järjestystä vastaan ja heitä tuli rangaista. Yksittäisen ihmisen hairahdus suututti Jumalan, joka lähetti vitsauksensa heidän tekojensa vuoksi kaikkien päälle. Rutto ja sota olivat siten itse aiheutettuja. Miehet koettivat usein paeta rangaistustaan ja moni siinä onnistuikin. Naimattomille äideille tilanne ei ollut yhtä helppo, ja he jäivät usein ottamaan vastaan heille määrätyn rangaistuksen. Naiset kärsivät vuosisadan puoliväliin vain kirkollisen rangaistuksen, häpeäpallin ja julkiripin, kun miesten tuli maksaa myös maallisen oikeuden langettama sakko. Vuosisadan jälkipuoliskolla myös naisille alettiin määrätä maallisen oikeuden langettama sakko. Kun esimerkiksi leipurimestari Anders von Minden siitti vuonna 1661 lapsen Vesilahdelta kotoisin olleelle entiselle piialleen Gertrud Henriksdotterille, annettiin vain Andersille 40 hopeamarkan sakko, mutta molemmat osapuolet lähetettiin kirkolliseen rangaistukseen.

Suurin osa Turkuun muuttaneesta palveluskunnasta jää taustaltaan tuntemattomaksi, mutta lukuisat salavuoteusjutut antavat osviittaa siitä, mistä kaupunkiin muutettiin. Lisäksi ne sisältävät mielenkiintoisia tietoja nuorten liikkumisesta 1600-luvulla. Kun Vesilahden Hintsalassa syntynyt Anna Sigfridsdotterin synnytti 1663 lapsen renki Matts Henrikssonille, lähetti hänen kotipitäjänsä Vesilahden kirkkoherra Martinus Stenius Annan Turkuun oikeuteen, sillä makaaminen oli tapahtunut Turussa, tosin aviolupauksen alla. Anna myös

synnytti lapsensa Turussa Johan Hassun luona viikkoa jälkeen Johannes Kastajan päivän 1663. Anna lähetettiin tuomiokapitulin konsistoriin rangaistusta varten.

Aviottoman lapsen isä oli useimmiten haluton avioliiton solmimiseen, mutta lasten äidit hakivat korvausta aktiivisesti. He saattoivat jopa muuttaa kertomustaan saadakseen itselleen suosiollisen tuomion. Pirkkalan Tammerkosken myllärin tytär naisihminen Kirstin Grelsdotter kertoi maaliskuussa 1672, että räätäli Sigfrid Jöransson Nokka saattoi hänet raskaaksi edellisen laskiaisajan aikaan. Nokka kielsi tämän ja sanoi, että Kirstin teki näin vain pahaa tahtoaan ja saadakseen hänet miehekseen. Kirstin oli ollut naimisissa kirvesmies Bertil Perssonin kanssa, mutta saanut tämän kuoleman jälkeen lapsen nuoren miehen Jakob Sigfridssonin kanssa. Edellisenä keväänä Kirstin oli käynyt myös mielellään kaupunkiin majoittuneiden venäläisten kauppiaiden luona Jakob Nukarin talossa. Koska Kirstinin puheisiin raskaudesta ja makaamisesta ei ollut oikeuden mukaan luottamista, jäi asia auki, kunnes siihen katsottiin saatavan lisävalaistusta.

Asiaan palattiin vasta joulukuussa 1672, kun räätäli Sigfrid Jöransson Nokka ei voinut näyttää toteen, ettei hän ollut maannut Kirstiniä. Koska teko tuli näytettyä toteen sillä, että Kirstin synnytti lapsen, epäiltiin Sigfridiä teosta. Hän oli myös ryypännyt jäätyään leskeksi ja ollut Kirstinin kanssa yötä samassa talossa. Hänet määrättiin itse kolmantena vannomaan, ettei hän ollut lapsen isä.

Turussa syntyneiden aviottoman lasten isä oli tavallisimmin renki, kauppapalvelija, sotamies tai naimaton porvari. Isä oli usein kotoisin muualta kuin Turusta, sillä laajassa Ruotsin valtakunnassa riitti kolkkia. Pirkkalan Takahuhdin Valborg Jöransdotter kertoi huhtikuussa 1673 palvelleensa Suur-Lohjan Vejbyn säterissä ja tulleen siellä palvelija Paval Thomassonin makaamaksi. Lapsensa hän synnytti Turussa ja pyysi päästä kirkotettavaksi, jotta hän saisi tulla jälleen seurakunnan yhteyteen. Hänet lähetettiin konsistoriin rangaistustaan ja julkirippiään varten.

Piika Ingeborg Erikdotter Lempäälän Alkulasta kertoi toukokuussa 1673 olevansa Hauholta kotoisin olevan Henrikin morsian, mutta tulleen tämän hylkäämäksi Alkulan piika Anna Henriksdotterin puheiden takia. Anna oli väittänyt Ingeborgin maanneen ratsumies Henrik Knutssonin kanssa ja tämä Henrik oli nyt Turun pyövelinä. Ingeborg katsoi, että hänen nimensä liittäminen kunnianttomana ihmisenä pidettyyn pyöveliin pilasi hänen avioliittomahdollisuutensa. Niin tärkeä oli ihmisen puhdas maine. Anna sanoi tosin oikeuden edessä, ettei hän tiennyt kuin hyvää ja kunniallista sekä Ingeborgista että pyövelistä.

Suurin osa aviottomien lasten äideistä oli ensikertalaisia, mutta joukkoon sopi myös teon uusijoita. Ensikertalaiset sortuivat harvoin samaan syntiin uudelleen, sillä heidän avioliittomahdollisuutensa eivät menneet pilalle yhdestä kerrasta. Jos he saivat kunnon korvauksen lapsen isältä, saattoivat he avioitua pian, mikä ei useinkaan ollut mahdollista teon uusijalle.

Lempäälän Lastusen Lisbeta Thomasdatter kertoi siten heinäkuussa 1673 tulleen seitsemän vuotta aiemmin erään leskimiehen makaamaksi ja saaneensa teosta jo rangaistuksensa. Nyt hänet oli maannut toisen kerran vuonna 1672 porvari Tammelaisen talossa sotamies Matts

Johansson. Lapsen hän synnytti kaksi viikkoa joulun jälkeen. Lisbeta sanoi miehen luvanneen hänelle avioliittoa, mutta tulleen sitten lähetetyksi sotajoukon mukana Riikaan. Kirkonrangaistusta Lisbeta ei silti välttänyt.

Korvauksen suuruus riippui miehen varallisuudesta. Porvari Wächtaren renki tunnusti huhtikuussa 1674 maanneensa edellisenä syksynä Martin päivän aikaan ja uudelleen joulun aikaan Pirkkalan Messukylästä syntyisin olleen piika Valborg Andersdotterin. Koska renki ei halunnut avioitua, tuomittiin hänet 40 hopeamarkan sakkoon ja molemmat heidät lähetettiin konsistoriin. Renki maksoi lisäksi kädenlyönnillä piian kunnian vähenemisestä 25 taalaria. Korvaus oli piian kolmen vuoden palkka.

Miehet pyrkivät maksamaan tekonsa rahalla jo ennen lapsen syntymää, jotta lapsen äiti olisi jättänyt rikospaikkakunnan ja miehet olisivat siten vältäneet itsekkin tuomion. Suutari Johan Kulmalan leski kättilö Anna Klemetsdotter vakuutti elokuussa 1675, että Lempäälästä kotoisin ollut renki Frans Mattsson, joka pysytteli poissa oikeudesta, oli sen lapsen isä, jonka Pöytyän Hirviijoelta ollut piika Margareta Mattsdotter synnytti vuonna 1674 kaupungissa. Todistajan mukaan Frans antoi Margaretalle lapsen synnyttyä kymmenen kuparitaalaria ja lupasi avioitua tämän kanssa. Oikeusjutusta päätellen Frans oli kuitenkin tullut toisiin aatoksiin avioliitosta.

Vesilahden Palossa syntynyt naisihminen, jollaiseksi aviottoman lapsen synnyttäneitä naista kutsuttiin, Margareta Eskilsdotter oli saanut syyspuoleen 1684 kaksi kullattua sormusta avioliiton merkiksi kultasepänkisälli Christian Sverginiltä ja tullut tämän makaamaksi. Hän synnytti lapsensa juhannuksen aikaan 1686. Kun kisälli ei lopulta aikonutkaan avioitua Margaretan kanssa, väitti hän kisällin ottaneen hänet melkein väkisin kultaseppä Axel Bågan luona ja kehottaneen sitten matkustamaan vanhempiansa luo Vesilahdelle. Vesilahden pastori Steniuksen antaman todistuksen mukaan Margareta oli syntynyt kunniallisista vanhemmista, joten Christianin tuli maksaa 40 hopeamarkan sakko neitseen makaamisesta.

Halikon Kärkisissä syntyneen, mutta Kaarinan pitäjässä ratsumiehenä palvelleen ja kymmenen vuotta aiemmin sodassa kuolleen ratsumiehen Johan Anderssonin Vesilahden Laukon herraskartanossa syntynyt leski Agneta Erasmusdotter kertoi toukokuussa 1687, että hän oli ennättänyt olla miehensä kanssa avioliitossa vain yhden vuoden. Leski kertoi matkustaneensa miehensä kuoleman jälkeen Tukholmaan ja palvelleensa siellä seppämestari Nilsillä Yhrversgrändillä joitakin vuosia. Siellä hän tutustui sotamies Thure Anderssoniin Ormsaltaregrändiltä. Mies makasi hänet hyvin lupauksin ja avioaikein. Ollessaan miehen matkassa hän tuli raskaaksi kesällä 1686 Pietari Paavalin ja Jaakopin päivien välisenä aikana. Esittämänsä vanhempiansa kirjoittaman kirjeen mukaan Agneta tuli Turkuun kaksi viikkoa Jaakopin päivän jälkeen ja hänen poikalapsensa, jonka kuoripappi Per Hortelius kastoi 10. huhtikuuta 1687 antamansa todistuksen mukaan, syntyi 24. maaliskuuta 1687 eli kiirastorstaina.

Kättilö Elin Henriksdotter Strykare kertoi Agneta Erasmusdotterin pyynnöstä oikeudelle, että Agneta oli nimennyt lapsen isäksi saman Thure Anderssonin ollessaan synnytystuskissa. Agneta oli ajatellut, että hän voisi vielä tavoittaa miehen ja päästä naimisiin tämän kanssa.

Koska asiasta ei ollut saatavilla enempää tietoa, lähetettiin se korkeasti viisaan tuomiokapitulin konsistorin harkittavaksi ja Agneta suorittamaan kirkonrangaistuksensa julkiripin.

Turun kämneri syytti lokakuussa 1687 virkansa puolesta Lempäälän Viialassa syntynyttä piika Brita Israelsdotteria salavuoteudesta Uudenmaan Inkoosta olleen räätälinkisälli Henrik Larssonin kanssa. Tämä tapahtui Britan mukaan aviolupauksen alla ja Brita sai joitakin taalareita Henrikiltä. Thomasiksi kuoripappi Grels Kulhoviuksen kastama lapsi syntyi joulun aikaan vuonna 1686. Henrik oli tuolloin jo matkustanut Tallinnaan ilman passia Märten Arpin kuutolla. Brita lähetettiin kirkonrangaistukseen.

Kämneri Hans Hörling syytti tammikuussa 1688 virkansa puolesta Vesilahden Aniassa syntynyttä piika Beata Henriksdotteria salavuoteudesta ja kaksosten synnyttämisestä, josta häntä ei ollut vielä rangaistu. Beata ilmoitti lapsen isäksi hänen kanssaan Jakob Koukkarilla palvelleen Hauhon Matkantaasta syntyisin olleen rengin Gustaf Knutssonin. Mies oli maannut hänet kaksi vuotta aiemmin ja matkustanut sitten Tallinaan. Koukkarin emäntä Margareta Zachariasdotterin 24.5.1687 antaman todistuksen mukaan pari oli seurustellut ja Beata synnytti kaksosensa maaliskuussa 1686. Vesilahden apupappi herra Josef kastoi lapset Josefiksi ja Gertrudiksi. Beata lähetettiin konsistoriin ja oikeus lupasi rangaista Gustafia, jos tämä tavoitettaisiin.

Myös Vesilahdella syntynyt piika Maria Andersdotter kertoi vuonna 1688, että miehuullinen korpraali Willam Giers oli maannut hänet elokuussa 1687 Heikkilän kuninkaankartanon heinäladossa aviolupauksen alla ja hän synnytti Vappuna 1688 Willamiksi kastetun pojan. Korpraali myönsi maanneensa Marian, mutta kielsi luvanneensa avioliittoa, ja vielä vähemmän haluavansa avioitua Marian kanssa. Hän lupasi antaa lapsen elatukseksi vuosittain puoli tynnyriä rukiita ja muita ruokatavaroita. Giers tuomittiin 40 hopeamarkan sakkoon ja molemmat lähetettiin kirkonrangaistukseen.

Kämneri Hans Hörling syytti lokakuussa 1688 Akaalla syntynyttä piika Karin Henriksdotteria salavuoteudesta. Piika sanoi kauppias Nils Kockin rengin Olof Johanssonin maanneen hänet vuoden 1687 juhannusyönä aviolupauksen kanssa Hans Hampspinnaren luona. Syntynyt tytär kastettiin Valborgiksi, mutta lapsen isä matkusti kaupungista keväällä, eikä kukaan tiennyt minne. Hampspinnaren vaimo Lisbeta Nilsson ja kättilö Margareta Andersdotter kertoivat, että häät oli jo laitettu ja kuulutukset haettu, kun Olofin toinen naikkonen maalta tuli kaupunkiin estämään avioliiton ja renki lähti pakosalle. Karin lähetettiin ensikertalaisena kirkonrangaistukseen ja Olof saisi rangaistuksensa tavattaessa.

Oriveden Knaapilassa syntynyt Anna Eriksdotter kertoi puolestaan syksyllä 1695 palvelleensa vuonna 1694 katselmusmies Krister Colleniuksella. Samassa paikassa palvelut Vesilahdella syntynyt renki Matts Eskilsson makasi hänet vähän ennen syysmarkkinoita. Mattsille kastetun lapsensa Sofian Anna synnytti helluntain aikaan. Matts kielsi makaamisen ja sen, että hän olisi luvannut avioliittoa. Annan mukaan makaaminen tapahtui ensimmäisen kerran pakarituvassa, jossa Anna nukkui toisen piian kanssa, joka oli sillä kertaa poissa. Kun Anna siirtyi kauppias Henrik Wittfoothin lesken palvelukseen, kävi Matts Annan mukaan sielläkin tapaamassa häntä.

Annan todistaja kauppias Johan Kockin lapsen imettäjä Valborg Jöransdotter todisti, että Matts sanoi heidän puhuessaan lapsen syntymästä leikillään: *Iloinen minä sijt olen, se lapsi on ennen marckina techty, mutt markina yöl minä olin hänen parins.* Myös kättilö Anna Mattsdotter kertoi hänen sanoneen niin, vaikka Matts nyt kielsi sen.

Kämneri Johan Graan valitti Anna Mattsdotterin olleen salavuoteudessa ja synnyttäneen aviottoman lapsen. Anna kertoi palvelleensa joitakin vuosia välskäri Johan Tantolla, jonka kisälli Joachim Gier makasi hänet edellisen pääsiäisen aikaan aviolupauksen alla. Kihlalahjoiksi Anna oli saanut pienen kultasormuksen ja kolme kaksinkertaista karoliinia, jotka hän esitti oikeudelle. Tämän jälkeen Anna palveli inspehtori Ruschilla Ahvenanmaalla ja tuli sieltä kaupunkiin. Kisälli lupasi seurata perässä avioliiton täytäntöönpanoa varten. Kisälli hukkuu Hämeessä joitakin viikkoja ennen joulua. Poikalapsensa Henrikin Anna synnytti uudenvuoden aikaan. Anna esitti välskäri Tanton todistuksen, jonka mukaan kisälli oli kurtiseerannut Annaa, ja että kisälli oli hukkunut 7.12.1694 kahden muun miehen kanssa Pirkkalan pappilan luona virtapaikkaan. Oikeus sai harkita, täytyivätkö aviolupauksen ehdot Annan kohdalla.

Viekkaat varkaat

Varkaudet olivat kaupungissa tavallisia 1600-luvulla ja niihin syyllistyivät niin piiat kuin alemman porvariston jäsenet sekä maaseudulta tulleet ratsumiehet ja talonpojat. Erityisesti nuoret naiset näyttävät olleen alttiita siihen, että joku toinen houkutteli heidät varastamaan heidän aina edes tajuamatta teon seuraamuksia. Varkaan tuli tavallisesti korvata varkauden arvo kolminkertaisena. Kun köyhällä ei ollut rahaa maksaa sakkojaan, ne sai suorittaa selkänahalla tai vesi ja leipä vankeudella. Varkauden uusijat ruoskittiin torilla raatihuoneen edessä ja ajettiin karkotukseen kaupungista. Mikäli varas vielä palasi ja sortui samaan rikokseen, menetti hän kolmannesta kerrasta henkensä hirsipuussa.

Esimerkiksi kannusseppä Jöns Spårmakare syytti maaliskuussa 1667 Vesilahden Kaakilassa syntynyttä piikaansa Anna Jöransdotteria varkaudesta. Piika oli palvelut hänellä vain kolme viikkoa ennen varkautta. Anna otti kolme kyynärää harsoa mestarin hatusta ja hän panttasi sen eteenpäin. Ratsumies Jöran Johanssonin vaimo Gertrud Klemetsdotter, joka toimi asessori Joachim Schultzin talonmiehenä, kertoi puolestaan Vesilahden Kostialassa syntyneen ja kaksi vuotta Jöran Trädgårdsmästaren lesken luona palvelleen piian Beata Claesdotterin tulleen pääsiäisen 1689 aikaan hänen luokseen ja pyytäneen Gertrudia hankkimaan hänelle palveluspaikan. Beata pääsi Gertrudin palvelukseen, mutta lähti paikastaan vain joidenkin päivien jälkeen ja vei mennessään Gertrudin vaatteita. Piika myönsi varastaneensa vain osan luetellusta vaatetavarasta.

Varkauden syyt olivat moninaiset. Jotkut varastivat nälkäänsä ja puutteeseensa, toiset humalaisesta päähänpistosta ja jotkut olivat korean perään. Pirkkalan Penttilän vaimo saattoi kuulua viimeksi mainittuihin. Professori Axel Kempen rengin vaimo Valborg Eriksdotter valitti nimittäin heinäkuussa 1675, että tämä Penttilän vaimo Malin Johansdotter tuli yökortteeriin professorin taloon ja varasti seuraavana päivänä viisi paitaa. Malin kielsi tämän, mutta professorin piika Sofia löysi vaatteet professorin rengin Jakob Johanssonin luota, jonne

tämän äiti mainittu Malin Johansdotter oli vienyt ne. Malinille tuomittiin rikoksestaan ensikertalaisena sakot.

Korpraali Willam Giers puolestaan valitti heinäkuussa 1689, että Vesilahden Suonolassa syntynyt naishenkilö Maria Andersdotter oli edellisenä lauantaina hänen puustellissaan Piikkiön Yltöisissä ja varasti sieltä hänen 120 kuparitaalarin arvoisen takkinsa, joka löydettiin sitten Marian arkusta Turusta Pura Hansin lesken Elin Thomasdotterin luota, jossa Maria oleskeli. Korpraali valitti myös sitä, että Maria otti häneltä 26. kesäkuuta Kupittaalla tapahtuneen armeijan katselmuksen aikana harmaan viitan, joka kuului amiraali Ankarskiöldin rouvalle ja josta Giersin oli sitten maksettava rouvalle 30 taalaria.

Maria selitti ottaneensa takin pantatakseen sen, jotta hän saisi rahat kirkottamiseen. Korpraali Giers oli jo saanut rangaistuksen lapsen siittämisestä Marialle, ja hän myönsi luvanneensa auttaa Mariaa tässä asiassa, mutta koska hän varasti Giersiltä, ei korpraali halunnut tietää enää auttamisesta mitään. Takin Maria vei tuvan penkiltä kiivettyään ikkunasta sisään. Viittaa hän kielsi ottaneensa, mutta korpraali tuotti todistajaksi porvari Sigfrid Rungon vaimon Brita Simonsdotterin. Tämä kertoi korpraalin pyytäneen häntä kysymään Marialta viitasta. Maria oli myöntänyt olleensa Kupittaalla, mutta itse viitasta vaimo ei häneltä kysynyt.

Ratsumies Simon Sukin vaimo Juliana Eriksdotter kertoi nähneensä ikkunasta Marian kadulla, ja kutsuneensa tämän luokseen ja kysyneen, miksi Maria ei antanut tehdä hametta ja jakkua korpraalin viitasta. Maria oli kysynyt, miten Juliana tiesi, että se oli hänellä. Juliana oli sanonut kuulleensa niin. Maria oli tunnustanut ottaneensa viitan aidalta, jolla oli kaksi muutakin viittaa, ja ilmoitti kyllä tuntevansa korpraalin pienet ja suuret vaatekappaleet. Korpraali kertoi vielä Marian varastaneen häneltä aiemminkin vaatteita ja hevosen, mutta ne hän oli saanut takaisin.

Porvari Johan Hansson Steenman kertoi lokakuussa 1696 laittaneensa lukitun rahalippaansa kellariinsa oven takana olleeseen muurin syvennykseen ja lukinneensa kellarin sen jälkeen. Kukaan ei tiennyt lippaasta. Kun hän palasi Tukholmasta, olivat sekä ovi että lipas lukossa, mutta rahat 763 kuparitaalaria olivat poissa. Steenman oli jättänyt kaksi piikaansa vartioimaan taloaan matkansa ajaksi, mutta sanoi, ettei ollut kuitenkaan koskaan epäillyt heitä uskottomuudesta isäntäänsä kohtaan. Todistajana kuultiin Mikon päivän aikaan Steenmanin palvelukseen tullutta Vesilahdella syntynyttä Brita Danielsdotteria. Hänen mukaansa sepänkisälli Petter oli ostanut uuteen tinakannuun paloviinaa yli kahdella taalarilla ja sanonut, että hänellä oli kyllä rahaa kukkarossaan. Hän oli aikonut mennä vielä krouviin juomaan espanjalaista viiniä ja vuokrata sitten hevosen matkustaakseen Paraisille. Britan todistuksen perusteella varas saatiin näin kiinni.

Rauman entinen pormestari Gabriel Coronander kertoi kesäkuussa 1697 tyttärensä Maria Gabrielsdotterin ostaneen eräältä pojalta parin hansikkaita ja hiusverkon. Porvarin vaimo Margareta Jakobsdotter oli kuitenkin tunnistanut ne omikseen ja ottanut ne haltuunsa. Lisäksi Margareta antoi vangita Marian raatihuoneelle. Maria lupasi hankkia paikalle pojan, jolta hän sanoi ostaneensa vaatteet, mutta hän ei tiennyt, missä poika oli. Tämän nimi oli kuitenkin Erik ja hän oli kotoisin Vesilahdelta.

Maria Gabrielsdotterin asia otettiin jälleen käsittelyyn joitakin päiviä myöhemmin, ja oikeus kuuli tuomiokirkon kellonsoittajan vaimoa Brita Klemetsdotteria. Tämä kertoi sairaana olleen miehensä Simonin puolesta, että heidän luokseen tuli poika, joka oli kotoisin Vesilahdelta. Poika sanoi olevansa Simonin sisarenpoika, mutta pariskunta ei osannut sanoa, oliko asia todella niin. Sitäkään Brita ei osannut sanoa, oliko poika varastanut tai myynyt jotakin Marialle. Maria sanoi kysyttäessä maksaneensa hansikkaista ja hiusverkosta leivän pojalle. Tapaus osoittaa, että turkulaistuneet sukulaiset eivät tunteneet välttämättä ainakaan seuraavan sukupolven sukulaisiaan.

Vuodet 1696 ja 1697 olivat vaikean nälänhädän aikaa ja se näkyi varkauksien määrän jyrkkänä kasvuna, kun Turkuun virtasi irtainta väkeä maaseudulta. Moni toki varasti todelliseen nälkäänsä ja hätäänsä. Porvari Mickel Simolan leski Anna Mattsdotter esitti lokakuussa 1697 luettelon tavaroista, jotka häneltä oli varastettu. Suurin osa tavaroista saatiin takaisin ja myös varkaat vangittiin. Ilmeni, että varaskopla, johon kuului kaksi miestä ja neljä naista, oli suunnitellut tekonsa Jakob Piipan lesken talossa. Koplan jäseneksi epäilty Pirkkalan Pirkkalankylässä syntynyt Kirstin Sigfridsdotter kielsi syyllisyytensä. Kirstin kertoi tulleen seudulle edellisenä keväänä nälkää pakoon ja työskennelleensä kaupungin ympäristössä sekä tulleen Piipan lesken luo vasta kaksi viikkoa aiemmin. Mistään varkaussuunnitelmista hän ei ollut omien sanojensa mukaan tietoinen. Kopla joutui kuitenkin tuomiolle teostaan. Yleensä ottaen varkaat saatiin lähes aina kiinni.

Varkaus oli astetta vakavampi, kun se kohdistui rikkumattomana pidetyn kruunun tai kirkon omaisuuteen. Kultaseppä Mickel Root kertoi helmikuussa 1696, että talollinen Erik Mattsson, joka sanoi olevansa Sääksmäeltä, tuli edellisenä päivänä hänen luokseen ja halusi myydä hänelle krusifiksin. Root otti sen vastaan ja kysyi, missä loput siihen kuuluvat osat olivat, sillä kultaseppä oli ymmärtänyt krusifiksin kuuluvan kalkkiin. Talollinen lupasi noutaa itse kalkin tälle. Erik Mattsson sanoi tietävänsä, että se oli varastettu, ja että hän sai sen muka eräältä ratsumieheltä. Pormestari Wilstadiuksen lähettämät miehet saivat talonpojan kiinni tämän yrittäessä pakoa.

Osoittautui, että kalkki oli varastettu kynttilänpäivän yönä Lempäälän kirkosta. Erik tunnusti nyt olevansa kotoisin Pirkkalan Särkilästä ja olleensa kyseisenä aikana veljensä Henrikin kanssa saukkoja pyytämässä. He saivat päähänsä murtautua ikkunan kautta kirkkoon, jossa he veistivät kirkonpenkistä itselleen päreitä, joiden valossa he tutkivat paikat. Kalkin he löysivät sakaristosta lukitsemattomasta kaapista. Erik kielsi heidän vieneen mitään muuta ja asia lähetettiin vielä hänen korkeutensa maaherran tutkittavaksi. Miesten kannalta oli onnetonta, että toteen näytetystä kirkonvarkaudesta tuomittiin kuolemaan pyövelin kirveen alla.

Lopuksi

Olen koonnut tämän artikkelin aineistosta, jota olen keräämässä 1600-luvun suomalaisten kaupunkilaisnaisten historiaan. Työ on vielä kesken, joten Vesilahden seutuakin koskevaa materiaalia on tulossa lisää. Nyt saamani tulokset antavat kuitenkin hyvän kuvan siitä, kuinka paljon alueen asukkaita muutti Turkuun suhteessa muihin Turun markkina-alueen pitäjiin.

Muutto Vesilahden alueelta oli vilkasta, mutta mitään suoria prosentuaalisia tuloksia materiaali ei anna.

Lähteet:

Kansallisarkisto (Helsinki, Digitaaliarkisto)

KA z:171–z:204, Turun kämnerinoikeuden pöytäkirjat 1640–1697.

Ranta, Raimo 1975: *Turun kaupungin historia 1600–1721*. Niteet I–II. Turku.

Toropainen, Veli Pekka 2016: *Päättäväiset porvarskat. Turun johtavan porvariston naisten toimijuus vuosina 1623–1670*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales universitatis Turkuensis. Sarja C osa 419. Turun yliopisto, Turku.